

De Heerlijkheid

Periodiek van Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout

*Wij wensen u
een gezond en gelukkig
2022*

In dit nummer

*Schriek's Koekfabriek
industrieel erfgoed in de stad*

8

*Rob van Roosbroeck
raakt Gouden Erespeld kwijt*

20

Gerecycled papier maar andere omslag

WEET U NOG? In het juni-nummer van De Heerlijkheid hebben we een proef gedaan met gerecycled papier. Dat werd door de lezers van het blad hogelijk gewaardeerd, zo bleek uit de vele positieve reacties die de redactie daarop mocht ontvangen.

Wat u hoogstwaarschijnlijk ontgaan is, is dat ook het september-nummer op gerecycled papier is gedrukt, maar dan van een ietwat ander kaliber. Iets 'minder gerecycled' zullen we maar zeggen. Met een dito omslag.

Waarom?, vraagt u zich waarschijnlijk af. Nou, heel simpel. We wilden vergelijkingsmateriaal hebben, zodat we een bewuste en goede keuze zouden kunnen maken.

En waarom hebben jullie ons daarover dan niets gevraagd? En weer is het antwoord heel simpel. Als het u was opgevallen, had u daar vast en zeker op gereageerd. Uit het feit dat we hier nul komma nul reacties op hebben gekregen, blijkt dat u het verschil niet hebt gezien.

Binnen ons redactieploegje hebben we er nog lang over gediscussieerd. Uiteindelijk vonden we - net als u - het papier van het juni-nummer

prima, maar de omslag daar hadden we wat moeite mee; die was naar onze mening te 'flodderig'. Niet iets wat je van een blad als De Heerlijkheid mag verwachten. Dus hier is ie dan: de gerecyclede Heerlijkheid, maar met een wat stevigere kaft. We hopen dat u er blij mee bent. Wij in ieder geval wel.

En dan nu het december-nummer. Het laatste nummer van alweer een jaar waarin het coronavirus ons nog steeds stevig in de ban had. Het had en heeft nog steeds de nodige consequenties, bijvoorbeeld voor de expositie van zandsculpturen in de Antoniuskerk, die vanwege corona tijdelijk opgeschort is. Tóch een interview met Rien Joosen, voorzitter van Stichting Stoof, die de expositie organiseert. Want Stoof doet al veertien jaar haar best om Oosterhout op de kaart te zetten en als het om erfgoed gaat, wordt de stichting steeds betekenisvoller. Verder een artikel over de koekfabriek van Schriek, ofwel Schriek's Koek en nog veel meer lezenswaardige artikelen. Wij wensen u niet alleen veel leesplezier, maar natuurlijk ook een fijne jaarwisseling en al het goede voor 2022.

Namens de redactie,
Paula Pols

Foto voorpagina

Volop winterpret op de schaatsbaan bij de Nazarethkerk, die onderdak bood aan de parochie H. Huisgezin van Nazareth. De kerk werd eind jaren vijftig van de vorige eeuw in de stijl van de Bossche school gebouwd op de hoek van de Slotlaan en de Van Oldeneellaan. In 1960 werd de Nazarethkerk gewijd, maar het gebouw was geen lang leven beschoren. In 2007 werd de kerk gesloopt om plaats te maken voor Gezondheidscentrum Slotjesveste.

FOTO COLLECTIE HKO

(ADVERTENTIE)

JAAR 2019

services service

UW ADRES VOOR HET HUREN VAN SERVICES, BESTEK EN GLASWERK.

CONTACT: 06 54 99 10 13 | SIE@METMESENVORK.NL

 METMESENVORK.NL

INTERVIEW

Rien Joosen over Stichting
Stoof en zandsculpturen

4

Huwelijksformaliteiten

18

Wanneer krijg je dispensatie van de bisschop?

En verder:

Wie Wat Waar?!	12	Om en nabij de boerderij	26
Oosterhoutse cafés	15	Aanwinstenlijst	30
Ijspret	16	Colofon	30
Jan Bors, deel 2	22	Informatie	31

Zandsculpturen brengen weer

Wie kent ze niet? De gekleurde paraplu's in de Arendstraat, in de Keiweg en in de Kerkstraat, het KOM festival op de Markt, de 'living statues' en de zandsculpturen in Arendshof? Wij Oosterhouters, en ook de bezoekers van onze stad, worden daar al jarenlang vrolijk van. Wie kan ons daarover meer vertellen dan Rien Joosen, voorzitter van Stichting Stoof die deze evenementen al jaren organiseert.

Door Paula Pols

“Dat moet je me toch eens uitleggen”, begint Rien Joosen (69) ons gesprek, “wat hebben onze evenementen met heemkunde te maken?” “Heemkunde heeft alles te maken met wat er gebeurt in een stad, dorp of streek, met datgene wat ‘eigen’ is”, leg ik uit, “Jullie zijn al bijna veertien jaar bezig met het organiseren van evenementen, die onderhand gewoon bij Oosterhout hóren. Het zijn blijvertjes. In die zin heeft Stichting Stoof alles met Oosterhouts erfgoed te maken.”

Gesloten

We praten in het 'restaurant' in een zijbeuk van de monumentale Sint Antoniuskerk op de hoek van de Ridderstraat en de Abdis van Thornstraat. De kerk, gewijd aan de heilige Antonius van Padua, is al jaren geleden gesloten en staat leeg. De parochianen kunnen enkel nog terecht in de dagkapel om te bidden of een kaarsje aan te steken. Het is nog onduidelijk wat het bisdom Breda, eigenaar van de kerk, met het gebouw van plan is. Voorlopig heeft Stichting Stoof (oftewel Stichting Oosterhoutse Festivals) de kerk voor de periode van één jaar gehuurd. In april loopt het huurcontract af en dat is tevens het einde voor de zandsculpturen die al vanaf 24 juli in de kerk te bewonderen zijn. Tonnen zand zijn het afgelopen voorjaar de kerk in gesjouwd. “In totaal hebben we 360 ton zand naar binnen gesjouwd. Voor het grootste sculptuur

Rien Joosen bij de metronoom van de Tsjechische zandkunstenaar Kuba Libre.

FOTO PAULA POLS

alleen al was 65 ton zand nodig”, vertelt Rien. “We moesten de vloer van de kerk eerst stabiliseren. Daarna werd het zand voor elke sculptuur in losse houten bakken gedaan: laagje zand erin, water erbij, omscheppen, aanstampen en dan weer een laagje zand erin, enzovoort. Met die blokken zand werd de basis voor elke sculptuur opgebouwd. Dat nam zo'n 48 dagen in beslag. Daarna hadden de kunstenaars 14 dagen de tijd om uit die zandbergen hun beeld te 'carven'. Als een sculptuur klaar is, wordt het gefixeerd met water en een beetje houtlijm.” “Aan het hele productieproces hebben vijftien vrijwilligers meegewerkt en er zijn twintig gastvrouwen die de bezoekers ontvangen”, zegt Rien, om daar nog aan toe te voegen: “We hebben zeven zandkunstenaars uit alle hoeken van de wereld ingehuurd, die bij elkaar negen

muziek in Sint Antoniuskerk

In grote houten bakken wordt het zand voor de sculpturen opgebouwd.

FOTO MARTIN VAN HEUGTEN

zandsculpturen hebben gemaakt.”

Tijd om die zandsculpturen eens te gaan bekijken. We lopen het middenpad van de kerk in. Aan weerszijden staan in totaal vier sculpturen. Het grootste beeld van de expositie is zeker 6 meter hoog en stelt een sirene voor. Sirenes waren vrouwenfiguren uit de Griekse mythologie die met hun onweerstaanbare gezang zeelieden lokten, die vervolgens met hun boot tegen de rotsen te pletter sloegen. De sirene van zandkunstenaar Vadim Gayradov uit Rusland is een moderne versie, gekleed in shorts en naveltruitje met een microfoon in haar hand. De imposante sculptuur is tot in detail uitgewerkt.

“De beelden hier zijn ‘artistieker’ dan ze in Arendshof waren”, legt Rien uit. “In het winkelcentrum verzorgden wij de plaatjes. Hier hebben wij

het thema muziek gekozen, waarna de kunstenaars daar naar eigen inzicht mee aan de gang zijn gegaan. Over het thema zijn afspraken gemaakt met bisdom en parochiebestuur. Zij hebben de kaders aangegeven waar we binnen moesten blijven. Geen naakten of schokkende zaken bijvoorbeeld, want de kerk is nog steeds een gewijd gebouw.”

Metronoom

We lopen langs de andere sculpturen. De abstracte muzieksculptuur van de Tsjech Radek Zinvy, de metronoom van zijn landgenoot Kuba Libre, de god Apollo met zijn muzen van de Amerikaanse Sue McGrew en op het voormalige altaar de harmonieuze ruimte tussen twee hoofden van de Ierse Fergus Mulvany. Aan de zijwanden van de

INTERVIEW RIEN JOOSEN

De zandsculpturen zijn tot in de kleinste details afgewerkt.

FOTO MARTIN VAN HEUGTEN

Apollo en zijn muzen, gemaakt door de Amerikaanse Sue McGrew.

FOTO MARTIN VAN HEUGTEN

kerk de sculpturen van de Nederlandse zandkunstenaars Joris Kivits en Suzanne Ruseler, die de menselijke zintuigen uitbeelden in mond, oog en oor. Ook hier tot in de fijnste details uitgewerkte beelden, die levensecht overkomen.

Gemeentewerf

Eeuwig zonde dat de sculpturen in maart volgend jaar weer afgebroken moeten worden.

“We slaan het zand sinds twee jaar op bij de gemeentewerf. Twee maanden voordat we beginnen met het inrichten van de expositie, gaan de zeilen eraf en laten we het zand nat worden”, legt Rien uit. “We voeren het zand met vrachtwagens aan en rijden het met shovels naar binnen. In het middenpad van de kerk hebben we speciaal daarvoor rijplaten aangelegd.” Maar waarom in de kerk, wil ik weten. “Vorig jaar met kerst hadden we hier op het plein al de kerstversiering met verlichte paraplu’s aangebracht. Die paraplu’s hingen eerst in de winkelstraten van het centrum, maar het doek was versleten. Dus hebben we de baleinen versierd met

lichtjes. Dat is onze creatieve kant, maar het was wel een monnikenwerk, hoor”, lacht Rien. “De stroom mochten we van het kerkbestuur uit de kerk halen. Die werd via de kerktoren naar buiten geleid. Binnen zagen we dat de kerk vol stond met kledingrekken en schoenen en dergelijke; het was een soort kringloopwinkel. Toen dachten we: wat gaaf om de kerk op een andere manier te gebruiken. En zo is het balletje gaan rollen. Het kerkbestuur vond het prima en het bisdom gaf ook toestemming”, zegt Rien, terwijl hij naar de andere zijbeuk wijst, die afgeschermd is met witte en blauwe doeken, “het winkeltje is er ook nog.”

’t Brabants Buske

Trots is Rien dat de zandsculpturen Oosterhout op de kaart zetten. “SBS en Hart van Nederland hebben laten weten dat ze willen komen, ’t Brabants Buske van Omroep Brabant is al geweest. Dat bracht gelijk weer andere publiek met zich mee. Inmiddels hebben we al zo’n 10.000 bezoekers mogen verwelkomen. We wilden hier nog een kerstmarkt houden, maar vanwege corona gaat dit niet door.

INTERVIEW RIEN JOOSEN

De zandsculpturen in de Antoniuskerk zijn, afhankelijk van de maatregelen rond corona, nog te zien van 14 januari tot en met 27 februari. De entree is € 5, inclusief een kop koffie en een catalogus.

Fergus Mulvany uit Ierland maakte dit zandsculptuur van twee hoofden met daartussen een harmonieuze ruimte.

FOTO MARTIN VAN HEUGTEN

Dat zou waarschijnlijk nog 3.000 à 4.000 bezoekers hebben opgeleverd. Veel groepen hadden al ingeschreven. Tja, dat is heel jammer.”

Volgend jaar weer zandsculpturen in de kerk? “Ik denk het niet”, peinst Rien. “We vinden wel weer een andere manier om ze te presenteren. Voorlopig hebben we nog zat te doen: de living statues, het korenfestival, met wel honderd koren, het KOM festival, de straatversiering.”

En toch is de Antoniuskerk wel een speciaal plekje voor Rien. “Ik ben in deze kerk gedoopt, ben hier misdienaar geweest en akoliet. Ik had nooit kunnen denken dat ik die kerk nog eens voor een jaar zou huren. Die grote strik buiten, rond de kerk? Dat hebben we gewoon gedaan. Bij de opening zei ik tegen wethouder Kastelijns: dit is een cadeautje aan de stad, met een knipoog naar het bisdom. Het motregende op dat moment. Toen dacht ik: die daarboven is het er nog steeds niet mee eens.”

Een grote strik siert de voorgevel van de Sint Antoniuskerk. Zoals Rien Joosen bij de opening van de tentoonstelling zei: “Dit is een cadeautje aan de stad.”

FOTO PAULA POLS

Uitspraken gedaan in een interview zijn voor rekening van de geïnterviewde en zijn niet noodzakelijkerwijs de mening van de redactie van De Heerlijkheid of van Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout.

Schriek's Koekfabriek: industrieel

Door Marie-Louise van Bijnen

HET AFGELOPEN sinterklaasfeest herinnerde mij aan de pepernoten(geur) van Schriek's Koek. Dit bedrijf produceerde naast pepernoten ook peperkoek. Menig Oosterhouter kent de geur die, vaak al ver voor december, in de Kloosterstraat hing.

De geschiedenis van Schriek's Koek begint in het dorp Klundert (nu gemeente Moerdijk) met een ontmoeting van de dochter van Cornelis Pols, bakker te Breda, en Gerrit Schriek uit Klundert. Pols begint in 1866 naast het broodbakken met het bakken van koek. Zijn dochter Maria Christina brengt deze koek aan de man bij de bakkers in de omgeving. Hierbij verliest zij haar hart aan Gerrit Schriek; in 1869 trouwen zij.

Vier zonen

Maria Christina heeft een grote rol in de ontwikkeling van de fabriek, doordat zij de koek van haar vader mee naar Klundert brengt. Ook tijdens haar huwelijk levert zij een grote bijdrage aan de ontwikkeling van het bedrijf. Uit het huwelijk worden vier zonen geboren. De oudste zoon, Willem Cornelis, trouwt met Stijna Adriaantje Keller en volgt zijn vader op. Hij sterft in 1913. Willems oudste zoon Gerrit, geboren in 1899, is pas 14 jaar en zit op het gymnasium. De jongen wordt echter teruggeroepen en gaat het bedrijf leiden. Gerrit blijkt iemand met een sterke wil en een sterk geloof. Hij weet zich te ontwikkelen tot een goede zakenman. Een aantal jaren wordt hij bijgestaan door zijn broer Jacob, maar deze trekt zich terug. Gerrit trouwt met Maria Jacoba de Visser, een veel jongere vrouw. Ook zij werkt mee in het bedrijf en helpt vele moeilijkheden op te lossen. Tijdens de Tweede Wereldoorlog wordt de koekfabriek, dan gevestigd in het dorp Moerdijk, totaal verwoest. Het bedrijf valt zelfs compleet stil. Met hulp van collega-bakkers en een banketfabriek wordt het bedrijf weer op poten gezet. Na de oorlog

Het laden en lossen van goederen bij Schriek's Koekfabriek levert de nodige overlast op voor de omwonenden.

blijkt het pand te klein en wordt een ander pand gehuurd boven de Stichtse Margarinefabriek (later Remia). Als ook dit pand te klein wordt, gaan de Schrieks op zoek naar een ruimer pand en komt de fabriek in Oosterhout terecht.

Daar staat aan de Kloosterstraat 6-8 een pand leeg van golfkartonfabriek Vandra. Dit pand had in eerste instantie dienst gedaan als drukkerij van boeken, kranten en handelsdrukwerk. In de jaren twintig van de vorige eeuw stijgt de vraag naar karton in verband met het voorverpakken van voedings- en genotmiddelen. De zoons van Anton van der Aa, de oprichter van de drukkerij, gaan verder met de kartonnage-afdeling. Hierdoor ontstaat Vandra Golfkartonfabriek BV aan het Wilhelminakanaal.

Orgel

De vestiging van Schriek in 1956 aan de Kloosterstraat is een groot succes. Gerrit is niet alleen een goed zakenman, hij weet ook het orgel voortreffelijk te bespelen. Hij speelt voor de gereformeerde kerk, waarvan hij lid is, en heeft in de Kloosterstraat zijn eigen orgel. Hij stelt een gedeelte van de fabriek ter beschikking voor de

erfgoed in het hartje van de stad

De koekfabriek vóór de renovatie, waarbij het oude gebouw omgetoverd wordt in een appartementencomplex met de naam Het Kolombijn.

FOTO'S COLLECTIE HKO

zondagsdiensten van de kerk, die in Oosterhout geen onderdak heeft. Gerrit Schriek leidt het bedrijf van zijn 14e tot zijn 66e, als hij in 1965 overlijdt. Na zijn dood wordt zoon Piet commercieel directeur. Piet is ook bekend vanwege zijn wethouderschap in Oosterhout (twintig jaar). In 1991 wordt hij burgemeester van St. Oedenrode, waar hij in 2019 overlijdt. Gert-Jan, een andere zoon van Gerrit, timmert ook aan de weg. Hij begint 't Bruin Café aan de Klappeijstraat en later het exclusieve restaurant Braeckesteijn aan de Ridderstraat.

In 1995 wordt er voor de koekfabriek een milieuvergunning afgegeven die op veel weerstand stuit bij de omwonenden vanwege het laden en

lossen van goederen en de daarmee gepaard gaande geluidsoverlast. Heel vaak wordt er 's morgens vroeg al geladen en gelost. Het bedrijf zelf is ook niet blij; het vindt de regels te strak, terwijl de omwonenden vinden dat ze niet ver genoeg gaan.

Raad van State

De strijd tussen fabriek en omwonenden wordt zelfs aangekaart bij de Raad van State, maar tot een uitspraak komt het niet, omdat het bedrijf tussentijds wordt overgenomen door de holding Ter Beek in Almelo. Deze holding heeft een fabriek voor taaitai en kruidnoten en is onder andere producent van het merk 'Bolletje'.

SCHRIEK'S KOEK

De oude fabriekspoort. Rechts de statige directiewoning van de familie Schriek.

Appartementencomplex Het Kolombijn. Aan de ramen is nog te zien hoe de indeling vroeger was.

FOTO'S COLLECTIE HKO

Begin 2000 komt er een einde aan 135 jaar historie. Het gebouw aan de Kloosterstraat wordt een Rijksmonument. Het is een typisch voorbeeld van het 'Nieuwe Bouwen' en een sociaal antwoord op slechte arbeidsomstandigheden. Het gebouw bestaat uit een betonnen skeletstructuur met grote glasvakken. Zo ontstaan hoge ruimten met veel licht.

Het gebouw aan de Kloosterstraat wordt in 2005 omgebouwd tot wooncomplex 'Het Kolombijn', bereikbaar via een gesloten cour, een binnenhof dat eens de voormalige fabriekshal was. Aan de Pruimboomsteeg wordt een nieuw blok met zes woningen gebouwd dat grenst aan de bestaande bouw. Architect Jeroen van de Ven en monumentenspecialist Kees Tak zijn verantwoordelijk voor het nieuwe complex.

Bronnen:

- ▶ Kanton, 5 mei 1966: Honderd jaar Schriek's Koek
- ▶ De Stem, 1 september 1999: Koekfabriek weg uit het centrum
- ▶ Wikipedia

Heemkundekring is op zoek naar vrijwilligers

Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout is een vereniging die voor een belangrijk deel draait op een grote groep vrijwilligers. De laatste jaren is er wat verloop geweest in het aantal vrijwilligers en met het oog op ons jubileum in 2023 kunnen we nog vrijwilligers gebruiken. Daarom is het bestuur op zoek naar leden die een deel van hun vrije tijd aan de heemkundekring zouden willen besteden.

Op 17 januari 2023 bestaat de heemkundekring 50 jaar. Dat willen we natuurlijk niet ongemerkt voorbij laten gaan. Maar voor de voorbereidingen en de uitvoering van de feestelijke activiteiten in dat jaar zijn veel vrijwilligers nodig. Maar ook de huidige werkgroepen kunnen wel wat extra handjes gebruiken. Veel van de vrijwilligers zijn actief in werkgroepen die zich bezighouden met zaken als genealogie, archief, zoektochten, tentoonstellingen, lezingen, educatie, sociale media en het kwartaalblad De Heerlijkheid. Deze werkgroepen zouden ook wel wat extra handjes kunnen gebruiken. Extra ondersteuning zou ook welkom zijn bij alle secretariële en financiële werkzaamheden binnen de heemkundekring. Er zijn verder tal van onderwerpen, waarmee we graag aan de slag zouden willen, maar waar we nu eenvoudigweg de menskracht niet voor hebben. Zo zouden we graag meer willen doen aan de Oosterhoutse monumenten en aan toponiemen. Ook het aanleggen van een heemtuin staat op het verlanglijstje. Voorts zoeken we ook iemand die de schoonmaak van ons Trefpunt voor zijn of haar rekening wil nemen.

Wie graag een handje wil toesteken, kan zich melden bij secretaris a.i. Paula Pols, via e-mail hkoosterhout.secr@gmail.com of telefoon 06 - 155 63 107. Heeft u een specifieke belangstelling, dan horen wij dat natuurlijk graag van u.

Met dank voor uw stem

Dit najaar werd Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout weer verrast door RaboClubSupport 2021. Een bedrag van € 208,09 werd door de Rabobank op de bankrekening van de heemkundekring gestort. Een bedrag waar we uiteraard heel blij mee zijn. Voor iedereen die zijn of haar stem op de heemkundekring heeft uitgebracht:

hartelijk dank!!!

(ADVERTENTIE)

Gezondheidswinkel **broeders**
Natuurlijk gezond.

- Natuurvoeding inclusief biologisch verswaren
- Dieetvoeding voor o.a. gluten-, suiker- en/of melk-vrij dieet
- Natuurlijke lichaamsverzorging en cosmetica
- Homeopathie, vitamines en voedingssupplementen

Fysieke en online winkel!

Keiweg 7 Oosterhout • t: 0162-453223 • w: broedersgezondheidswinkel.nl

Pietje van de Koppel ...

Piet van Eethen voor de hobby- en speelgoedzaak van Dré Oomen in de Kerkstraat.

FOTO COLLECTIE HKO

Door Paula Pols

PIET VAN EETHEN, ofwel Pietje van de Bioscoop. Dat was de naam van de sandwichman op de foto vóór de hobby- en speelgoedwinkel van Dré Oomen aan de Oosterhoutse Kerkstraat. Drie goede inzendingen kwamen bij ons binnen.

Franske van Bekhoven schrijft: "Op de foto die gemaakt is in de Kerkstraat voor de winkel van Dré Oomen speelgoed staat Petrus van Eethen oftewel Pietje van de Koppel. Hij werkte in de bioscoop van de Koppelpaarden en ging daar met versnaperingen rond. Op deze foto staat hij als sandwichman en maakt hij reclame voor Harry van Aperloo, de fotograaf die nu aan de Mathildastraat zit."

Leon Vermijs weet ook wie de man is: "De foto is genomen in de Kerkstraat, op de plek waar nu Livera en the Read Shop zitten. Daar zat indertijd de

speelgoedzaak van Dre Oomen. Dit was 'n hele diepe winkel met achter in de zaak veel ruimte voor elektrische treintjes. De foto is genomen na 1975, want aan de bestrating te zien was het voetgangersgebied al in gebruik. De man met het sandwichbord is Pietje van Eethen, oftewel Pietje van de Bioscoop. Hij liep reclame voor o.a. Seldo Meubelen en in dit geval fotograaf Harry van Aperloo (nu gevestigd aan de Mathildastraat, toen Strijenstraat). Pietje heeft veel andere klussen gehad zoals medewerker bij de bioscoop aan de Leijshoek (vandaar zijn bijnaam), maar ook portier bij diverse horecabedrijven." Nico Bekers stuurt ons een compleet artikel over Piet van Eethen, wat we u niet willen onthouden. U vindt Nico's verhaal hiernaast, met de nodige foto's uit de tijd dat Pietje in het Oosterhoutse rondliep. De prijs van € 10 gaat dit keer naar Leon Vermijs. Gefeliciteerd!

... of Pietje van de Bioscoop

Door Nico Bekers

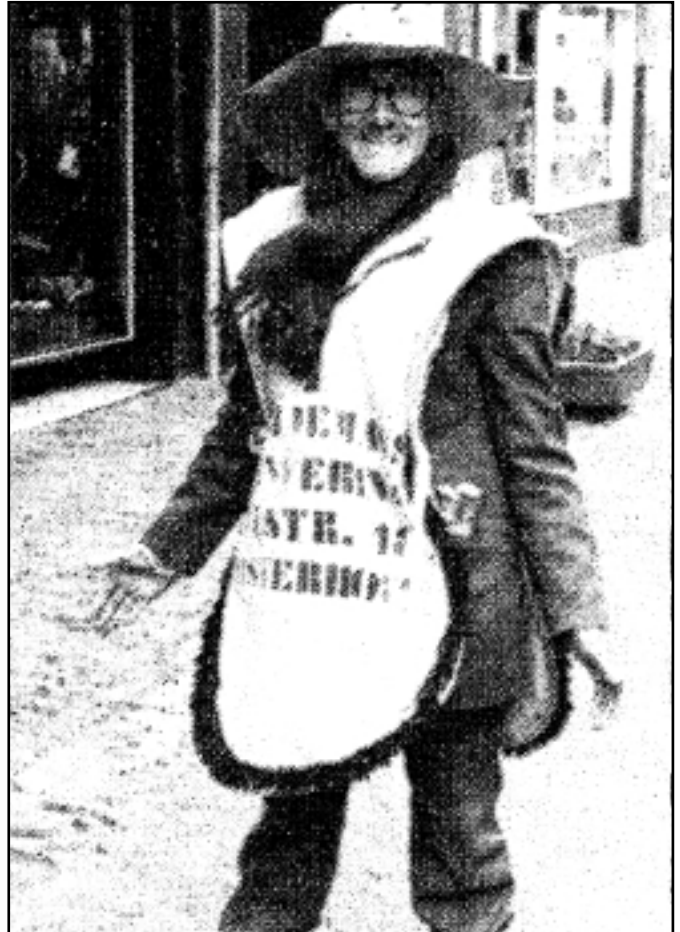
PIETJE VAN DE BIOSCOOP was een bekend manneke in het Oosterhoutse. Iedereen kende hem wel. Hij heette eigenlijk Piet van Eethen en kwam ergens uit het Utrechtse. Hij was niet de slimste, maar dat komt in alle families voor. Piet komt ver voor de oorlog naar Oosterhout en is nog een jong manneke als hij bij het toen vermaarde hotel-restaurant-café De Koppelpaarden in dienst treedt. Piet wordt daar piccolo. Het hotel heeft nogal wat kamers en een piccolo is geen overbodige luxe. Daar komt nog bij dat De Koppelpaarden het aan zijn stand verplicht is er een piccolo op na te houden.

Luxor

Pietje doet dit werk tot de klad komt in het hotel. Begin jaren zestig is het afgelopen met het hotel en dus ook met Pietje zijn baantje. Wat moet Pietje nu? Gelukkig is er achter het hotel de bioscoop Luxor. Eigenaar Peterse kan Piet wel gebruiken om de mensen hun plaats te wijzen en vooral om de bioscoop na gebruik schoon te maken. Daardoor wordt Pietje van de Koppel nu Pietje van de Bioscoop. Ondertussen woont hij nog steeds in zijn kamertje in het hotel. Want dat hotel staat toch leeg.

Verkocht

Pietje krijgt echter een groot probleem, als de bioscoop sluit en het hotel verkocht wordt aan Victor Boeren. Pietje staat op straat, heeft geen kamer en geen werk meer en – het ergste van alles – geen geld, want Pietje is jarenlang uitgebuit. Maar gelukkig wordt Piet opgevangen door een familie uit de Kegelstraat en krijgt hij bij hen een kamertje. Ook krijgt hij daar te eten. Pietje wil dat echter niet gratis en begint dan aan zijn derde leven, namelijk als levende reclamezuil en sandwichman. Ook doet hij hier en daar

Geen bijster goede foto van Piet van Eethen, maar wel een van de weinige foto's waar hij een beetje herkenbaar op staat. De foto is destijds in de Kerkstraat genomen door Harrie Tielemans.

Hotel „Koppelpaarden“	
OOSTERHOUT	
TEL. 3	
Voornamelijk bestemd voor de Z.M. Koning Willem III	
— Grootste Locaal van Noordbrabant —	
De Directie van gemiddelde zaak doet u bij deze mede, dat vanaf 1 Januari 1936 zijn prijzen aansienlijk zijn verlaagd, en wel:	
Heinlen's Pilsner Bier	1 0,30
Limonade en Kwast	1 0,20
Café en Thee	1 0,15
Chocolade	1 0,20
Snoes	1 0,15
Vermouth	1 0,30
Port en Cherry	1 0,30
Advocaat	1 0,30
Wijn en Cognac	1 0,45
terwijl u nu bemerkt, dat onze Restaurant-prijzen bij aanvang der Sontkaart zeer bijl. zijn.	
Aardbevind.	
De Directie.	
Wed. J. PETERSE	

De prijzen van de dranken in hotel De Koppelpaarden aan de Leijzenhoek werden in 1936 verlaagd!

WIE WAT WAAR?!

De film 'Sissi' met een piepjonge Romy Schneider in de hoofdrol draaide in 1957 in bioscoop Luxor te Oosterhout.

COLLECTIE NICO BEKERS

Een oude ansichtkaart van de fraaie tuin van hotel De Koppelpaarden.

COLLECTIE NICO BEKERS

opruimwerkzaamheden. Veel brengt dat niet op maar een ander inkomen heeft Piet niet. Dat wordt gelukkig anders als hij 65 wordt, ergens begin jaren zeventig.

Piet van Eethen is uiteindelijk 72 jaar geworden, aldus Piet Schoenmakers in zijn boek 'Jongens van toen, Oosterhoutse jongens in de jaren vijftig', bladzijde 34 en 35.

Wilt u ook kans maken op de Wie Wat Waar?!-prijs van 10 euro, laat ons dan weten wat u ziet op de foto hiernaast en waar de foto genomen is. Vertel zo veel mogelijk over deze foto en stuur uw oplossing naar hkoosterhout@gmail.com onder vermelding van uw naam en bankrekeningnummer. Wie weet bent u de volgende keer de gelukkige winnaar!

Het Geel Huis was ooit een café

Het Geel Huis in 1954, toen het pand nog De Bellen heette.

FOTO'S COLLECTIE HKO

Door Marie-Louise van Bijnen

HET GEEL HUIS is een markant pand dat al lange tijd en ook nu nog bij Oosterhouters bekend is.

Waarschijnlijk noemt men het pand het Geel Huis omdat het van buiten geel geverfd was.

In het midden van de 18e eeuw woont en werkt er de brouwer Van den Huijsen. Een van zijn dochters, genaamd Maria, trouwt met Adriaan van der Corput. Later zal zij met hem De Koppelpaarden aan de Veerseweg bewonen.

Een andere dochter is de moeder van de 19e eeuwse notaris-burgemeester Adriaan Brouwers.

Rond 1900 is de herberg, die in handen is van Johannes Baptist Poppelaars, tevens logement en heet het pand 'De Bellen'. Adriaan Poppelaars krijgt in 1923 een vergunning voor de 'verkoop van sterken drank in het klein'. Het pand is dan genummerd A240. De vergunning wordt in 1932 omgezet in een 'volledige' vergunning. Deze vergunning wordt in 1934 overgeschreven op naam van Jan Huijben, de schoonzoon van Adriaan Poppelaars. In 1952 sterft zijn vrouw, Lien Poppelaars, en wordt de herberg draaiende gehouden door Dries Emmen. Bal(thasar) Besems,

Het Geel Huis Leijzenstraat 51

In 1971 werd het Geel Huis grondig gerestaureerd.

uit de Bakkerstraat, is de volgende vergunninghouder. Dit was in 1956.

In de zeventiger jaren van de vorige eeuw gaat huisarts Van Hasselt hier wonen en is het pand geen herberg meer. Van Hasselt stamt via notaris Brouwers af van Van den Huijsen.

Dikke ijspret op de baan van IJSCO. Het zonnetje laat zich van zijn beste kant zien, de jeugd vermaakt zich opperbest en De Slotbosse Toren houdt een oogje in het zeil.

We schrijven 1996, wat toch alweer 25 jaar geleden is. Zullen we dit soort winters nog meemaken in deze tijd van 'global warming' en klimaatverandering? Laten we het hopen!

Ijspret

HUWELIJKSFORMALITEITEN

Dispensatie van de bisschop

In aflevering 9 van Huwelijksformaliteiten leest u hoe de regels van de kerk met betrekking tot huwelijken noodgedwongen weleens aangepast moesten worden. Maar dan moest de bisschop natuurlijk wel 'dispensatie' verlenen.

Door Simon Burggraaf

Marinus Johannes Bol en Henrica Maria van Ham hebben samen de ambtenaar van de burgerlijke stand in Oosterhout gesproken, omdat zij willen trouwen. Zij doen dus aangifte van hun voorgenomen huwelijk, of anders gezegd: ze gaan in ondertrouw.

Hij is de zoon van Adriaan Wilhelmus Bol en Pietronella Bakx en hij is ijzervlechter van beroep. Zij werkt in een koekfabriek en is de dochter van Adrianus van Ham en Maria Pietronella Willart. Zowel de ouders van de bruid als van de bruidegom geven hun toestemming.

1944

Heden Martinus Proemmer
negenentwintig vier en veertig zijn voor mij, Ambtenaar van den burgerlijken stand der gemeente Oosterhout, in het huis der gemeente verschenen, ten einde het huwelijk aan te gaan

bol, Marinus Johannes
oud veer en twintig jaren, ijzervlechter
geboren in Wassenaar te Oosterhout
meerderejarige zoon van: bol, Adriaan Wilhelmus
oud veer en vijftig jaren, bedienster van van
Bakx, Pietronella, oud veer en vijftig jaren, was-
kerker, Wassenaar woonende te Oosterhout

en van Ham, Henrica Maria
oud veer en twintig jaren, arbeider en ten arbeider
geboren in Wassenaar te Oosterhout
meerderejarige dochter van: van Ham, Adriaan
oud veer en vijftig jaren, bedienster van van
Willart, Maria Pietronella, oud veer en vijftig
jaren, waskerker, Wassenaar woonende te Oosterhout
de ouders van den bruidegom en de ouders van
den bruid, hierbij tegenwoordig, hebben verklaard
hunne toestemming tot de voltrekking van het
huwelijk te geven

De afmelding van dit huwelijk is overeenkomstig gesteld allée op
acht en twintig oktober hantefonds

Ik heb de aanstaande echtgenooten afgevaardigd of zij elkaander aanraken tot
echtgenooten en getrouwd zijn alle de pligten zullen vervullen, welke door de wet
aan den huwelijken staat verbonden zijn. Nadat deze vragen door hen bemoetvaard
beantwoord werden, heb ik, in naam der wet, uitgesproken gedaan, dat zij door het
huwelijk aan elkaander zijn verbonden.

Als getuigen waer tegenwoordig:
van Ham, Adriaan, oud veer en twintig jaren,
bedienster, Wassenaar te Oosterhout, bedienster
van de bruid; en
bol, Adriaan, oud veer en twintig jaren, wasker-
kerker, Wassenaar te Oosterhout, zoon van den
bruidegom
de ouders van den bruid verklaarde tegen overhande
met te komen volgeven.

Waarvan akte, welke overeenkomstig de wet is voorgelezen.

M. J. Bol
H. M. van Ham
of van Ham
A. W. Bol
P. Bakx
S. van
P. Bol

Van Sasse

De huwelijksakte van Marinus Johannes Bol en Henrica Maria van Ham

Oosterhout 4-11-44

Monsieur,

Mag ik in allen eerbied Uw Hoog-
waardige Excellentie vragen om
dispensatie in een hemelijks-afkon-
diging en - met u overzocht het verlogs-
geneld mocht terugkeeren en de kerken
vandaag niet geopend zouden zijn - ook
is nog een tweede afkondiging.
Het geldt het a.s. hemelijks van Marinus
Johannes Bol en Henrica Maria van
Ham, bij van de Sint Antoniusparochie,
zij van Sint Jan, die op 2 November hun
hemelijks willen sluiten omdat de sponsa
gravida is. De tweede roep is op
Allerheiligen achterwege gebleven omdat
juist te dien naacht de kerk door het
granaatvuur is gehavend.

Op de tweede pleats van ik Uw Hoog.

Het dispensatieverzoek van pastoor Van Sasse van Yssel wordt ingewilligd.

HUWELIJKSFORMALITEITEN

waardige Excellentie willen vragen om verloop om voor ruiming noodig dat kapel in te richten een ruime decent lokaal en daar 's zondags en in de week de H. Mis en andere diensten te doen.

Ik heb daarbij op het oog afmet het lokaal van de gemene boekerfabriek van Verschuure, achter de kerk, maar ook derbijde de volkerstrait gebonden is, ofwel het vergaderlokaal van de Waaikliedenvereniging. Goedgevonden

Mag ik U nog de volgende nieuwsberichten mededeelen.

Na mijn vorig schrijven is er aan de kerk geen schade meer toegebracht.

Kruiser ik dat nu toe moet bepalen de schade aan alle geestelijke gebouwen in Oosterhout sich tot glasschade behalve het Klooster Catharinadal, dat een paar granaten heeft gekregen, maar ik geloof niet dat de gevolgen ernstig zijn geweest.

Het siet er goddank naar uit, dat

Een andere ruimte voor de heilige mis is evenmin een probleem.

De huwelijksafkondigingen voor het burgerlijk huwelijk in Oosterhout vinden plaats op 28 oktober 1944. Het huwelijk staat voor 9 november van dat jaar gepland. Ook de afkondiging voor het kerkelijk huwelijk vindt plaats, waarschijnlijk in twee kerken; hij is van de Sint Antoniusparochie, zij van de parochie Sint Jan. De tweede afroep is gepland voor Allerheiligen (1 november). Maar in de voorafgaande nacht wordt de kerk door granaatvuur flink gehavend. En wellicht krijgen ze in deze roerige tijden nog vaker te maken met gesloten kerken. De vereiste afkondigingen zouden dan dus voor uitstel zorgen.

Maar het bruidspaar zit niet te springen om uitstel, want 'de sponsa is gravida', de bruid is zwanger. De pastoor Van Sasse van Ysselst schrijft 'in allen eerbied' op 4 november een verzoek aan bisschop Hopmans om dispensatie. In de kantlijn lezen we 'Dispensatie verleend'.

Oosterhout door een zware regen heen is.

Avonds de boertand meer een beetje normaal is hoop ik zelf eens naar Breda te komen.

Omdat deze gevallen grooten spoed vragen zal brenger dezee - mogelijk iemand om het Roode Kruis - de vrijheid nemen, op Uw antwoord te wachten. Verder verhoop ik van den diepsten eerbied

Van Uw Hoogen Eer.
de de. de. in Dins
Angraanssewants
Pastor.

Besten dank voor berichten
Uw di. dr. in J. de
+ St. Abapbrans
D. V. P.

Er is haast bij de kwestie: de boodschapper wacht op antwoord.

Het tweede verzoek in dezelfde brief gaat over het gebruik van een andere ruimte voor de heilige mis en andere diensten. Ook hier lezen we: 'Goedgevonden'.

Verder bericht de pastoor over oorlogsschade bij Catharinadal (de inslag van een paar granaten) en elders wat glasschade, 'maar ik geloof niet dat de gevolgen ernstig zijn geweest'.

Tenslotte zet de pastoor de bisschop toch wel een beetje onder druk: 'Omdat deze gevallen grooten spoed vragen, zal brenger dezee - mogelijk iemand van het Roode Kruis - de vrijheid nemen, op Uw antwoord te wachten.'

Het bruidspaar en de pastoor hebben dus hun zin gekregen. Het burgerlijk huwelijk vindt plaats op 16 november 1944.

Bron

- RAT archief 3157 (archief parochie St Jan), doos 39

OOSTERHOUT TREKT GOUDEN ERESPELD IN

Robert van Roosbroeck had de dood van duizenden joden op zijn geweten

Door Paula Pols

ZES JAAR heeft het Jacob Jonker, lid van Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout, gekost om wijlen dr. Robert van Roosbroeck de gouden erespeld, de hoogste gemeentelijke onderscheiding in Oosterhout, te ontnemen. Daarmee sluit Jonker een intensieve en af en toe frustrerende periode af.

“Ik ben heel blij dat Van Roosbroeck zijn onderscheiding nu eindelijk kwijt is. Het was een lange weg, maar mijn frustratie over deze ‘dwaling’ ben ik nu wel kwijt”, laat een opgeluchte Jacob weten.

Modelburger

De Vlaming Van Roosbroeck werd in Oosterhout gezien als een ‘modelburger’, maar bleek in werkelijkheid een oud-SS’er te zijn, die in de Tweede Wereldoorlog mede-verantwoordelijk was voor de deportatie en uiteindelijk de dood van duizenden Belgische Joden. In België werd Van Roosbroeck hiervoor na de oorlog ter dood veroordeeld. Door te vluchten naar Nederland wist hij echter de voltrekking van deze straf te ontlopen.

Als schepen (wethouder) van onderwijs in Groot-Antwerpen besloot Van Roosbroeck in 1942 de openbare scholen voor Joodse leerlingen te sluiten. Deze kinderen konden alleen nog maar terecht in speciale scholen, waar zij geregistreerd werden. Daardoor kregen de Duitse bezetters de persoonsgegevens van Antwerpse Joden in handen, waardoor hun deportatie naar Duitse concentratiekampen gefaciliteerd werd.

Veroordeeld

Nadat Van Roosbroeck hiervoor in België ter dood was veroordeeld, dook hij onder en vluchtte naar Nederland. Het lukte hem om hier te overleven en eerst in Breda en naderhand in Oosterhout een respectabel bestaan op te bouwen. Op een enkeling na wist niemand van Van Roosbroecks sinistere verleden en ontwikkelde de man zich tot een modelburger. De gemeente Oosterhout, zich niet bewust van de kwalijke rol van Van Roosbroeck in de Tweede Wereldoorlog, onderscheidde hem in 1979 met de gouden erespeld, die nu, 42 jaar na dato, wordt ingetrokken.

Jacob ontdekte zes jaar geleden al dat Van Roosbroeck niet de brave burger was die hij voorgaf

(ADVERTENTIES)

Damweg 7 | 4905 BS | Oosterhout
06 - 138 025 85 | 0162 - 451 852
www.tuincentrumoosterhout.nl
info@tuincentrumoosterhout.nl

Stichting Brabants Museum
Oud Oosterhout

Terug in de tijd
Hoe woonde, leefde
en werkte de mens
rond 1900

MINIATURENPARK
en Museum
Woonkamer
Ambachten
Roomse Hoek
Schooltje
Drukkerij
Vitrines

MOOIË TUINKAMER
VOOR uw rustmoment
Parkeeren gratis
robotsteuervriendelijk

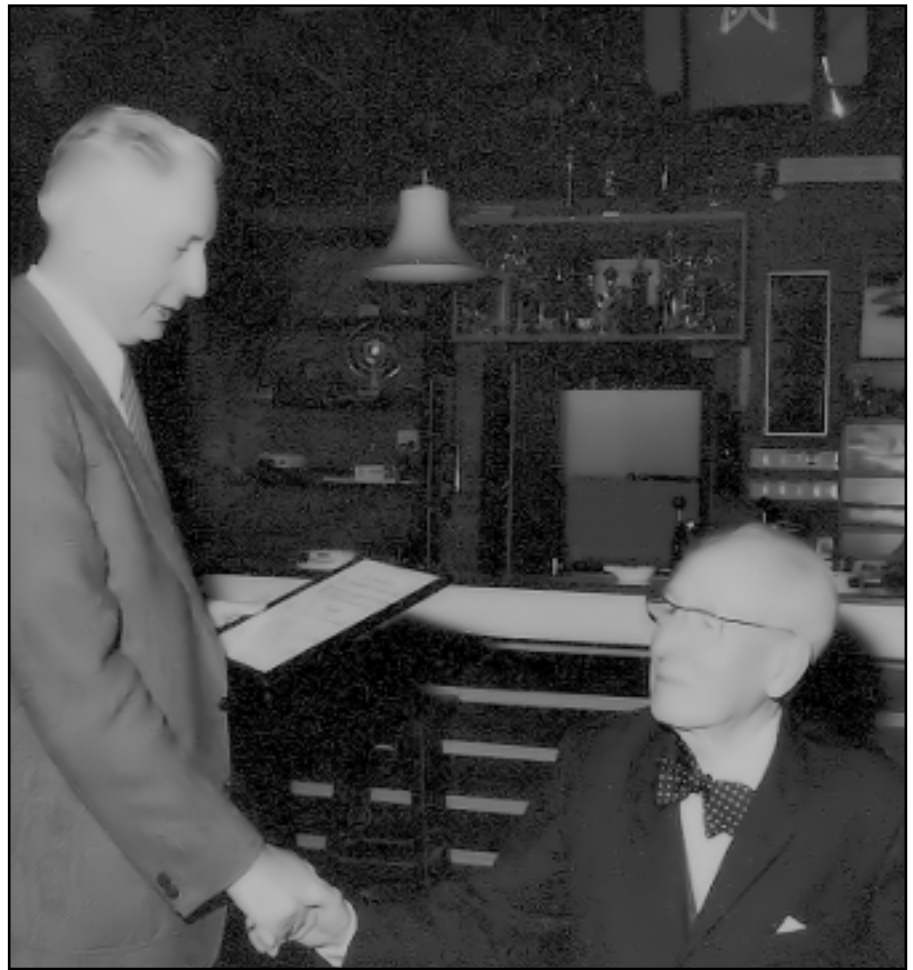
www.brabantsmuseumoudoosterhout.nl
info@brabantsmuseumoudoosterhout.nl
Telefoon: 0162-426815
Bredaseweg 129, 4904 SB Oosterhout

OOSTERHOUT TREKT GOUDEN ERESPELD IN

Pas na zijn dood werd duidelijk dat Rob van Roosbroeck niet de brave burger was die hij voorgaf te zijn.

Adri de Visser neemt in 1979, onwetend van diens kwalijke verleden, afscheid van Rob van Roosbroeck als voorzitter van Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout.

te zijn. Vanaf dat moment heeft hij ervoor geijverd om de gemeentelijke onderscheiding van Van Roosbroeck ongedaan te maken. Hij klopte echter vergeefs bij het vorige college aan over deze kwestie. Toenmalig burgemeester Stefan Huisman liet Jonker weten dat het binnen de regels van de gemeente Oosterhout niet mogelijk was om de onderscheiding in te trekken. “Maar er zijn vaker gemeentelijke onderscheidingen ingetrokken”, brengt Jacob hier tegenin. “Waarom het in Oosterhout niet kon, begrijp ik nog steeds niet.” Uiteindelijk riep Jacob de hulp in van Ronny Naftaniel, voorzitter van het Centraal Joods Overleg in Nederland, en journalist Hans Knoop, woordvoerder van het Belgische Forum der Joodse Organisaties.

Dit najaar vond Jonker gehoor bij de huidige gemeenteraad en burgemeester in Oosterhout, die hem in het gelijk stelden en onmiddellijk overgingen tot het intrekken van de gouden

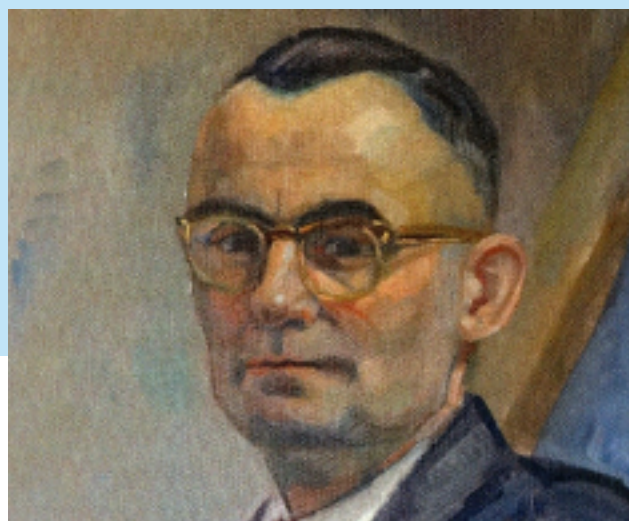
erespeld. En dat niet alleen: het gemeentebestuur adopteert ook zeven aan Oosterhout verbonden namen op het onlangs onthulde Holocaust Namenmonument in Amsterdam, laat burgemeester Mark Buijs in een persbericht weten. Een van deze namen is die van Ilse Behr; zij werd in 1942 in Oosterhout opgepakt en is uiteindelijk in Auschwitz vermoord.

Heemkundekring

Saillant detail: Van Roosbroeck was in de jaren '70 voorzitter van Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout. Onnodig te zeggen dat ook het toenmalige bestuur van de heemkundekring niet op de hoogte was van 's mans kwalijke verleden.

In de volgende uitgave van De Heerlijkheid leest u een uitgebreid verslag van de speurtocht van Jacob Jonker en hoe Van Roosbroeck in Nederland wist te overleven.

OOSTERHOUTSE SCHILDERS

In De Heerlijkheid van juni 2021 beloofden wij u in het septembernummer het tweede deel over de Oosterhoutse schilder Jan Bors te brengen. Door een misverstand heeft de redactie verzuimd dit deel te plaatsen. Dat trekken we nu recht, met onze welgemeende excuses.

Zelfportret van Jan Bors uit het boek 'Over de Easterwoodse en Kaaiendonkse carnavalsinsignes', geschreven door Peter van Gils en uitgegeven in 2017.

‘Dochter Jan Bors: ‘Wij mochten vroeger zelf schilderijen voor onze kamer kiezen’

Door Nico Bekers

THEA TIGCHELAAR-BORS is een dochter van Jan Bors. Zij is Neerlandicus en sinds 2016 lid van de Vereniging Rembrandt. In deze vereniging hebben zich zo'n 16.000 kunstliefhebbers aangesloten, die Nederlandse musea steun verlenen bij hun kunstaankopen.

Over haar vader zegt zij: “Kunst is me met de papepel ingegeven. Mijn vader was een verwoed kunstschilder; hij was altijd bezig met zijn kwasten. Toen ik een jaar of 10 was, heeft hij me eens meegenomen naar het Rijksmuseum in Amsterdam. Hij vertelde zo veel over die schilderijen, dat ik dacht: wat duurt dit toch lang! Maar achteraf vond ik het wel heel mooi. Ik heb nooit de behoefte gehad om reproducties te kopen, omdat ik zo veel werk van mijn vader heb. Dat is altijd zo geweest; we mochten vroeger zelf schilderijen voor onze kamer kiezen.”

“Als een museum werk van mijn vader zou willen exposeren, zou ik direct een schilderij doneren. Hij was geen onverdienstelijk schilder, verkocht veel en won destijds veel prijzen bij wedstrijden van Arti. Nu hangen er alleen twee geschilderde

Thea Tigchelaar.

portretten in het Speelgoed- en Carnavalsmuseum in Oosterhout, maar hij kon veel meer, het was niet een eenmalig iets.”

De citaten zijn afkomstig uit een groter interview met Thea Tigchelaar-Bors over de Vereniging Rembrandt.

Jan Bors maakte ook portretten

Jan Bors legde zich ook toe op portretten. Hij schilderde tal van zelfportretten en portretten van familieleden. Maar hij schilderde ook portretten van andere al dan niet bekende Oosterhouters. Zo schilderde hij het portret van Leo Wellens en van Prins Mienus I voor de Oosterhoutse Carnavalsstichting (zie De Heerlijkheid van juni 2021), van A.F. Oomen, leraar op de Oosterhoutse LTS, en van Jacques Fick, wiens tragische verhaal u hiernaast vindt.

Thea
Tigchelaar

A.F. Oomen

Jacques
Fick

JACQUES FICK wordt geboren op 26 februari 1921 in Oosterhout. Hij meldt zich voor militaire dienst in Nederlands-Indië en zet zich, ondanks zijn gebrek aan militaire ervaring, met succes in voor de vorming en organisatie van de compagnie Oosterhout. Jacques behaalt de rang van 2e luitenant bij het 3-2-6 Regiment Infanterie. Vanwege het losgebarsten geweld tijdens de Indonesische onafhankelijkheidsstrijd wordt hij naar Nederlands-Indië gezonden om daar bij te dragen aan het herstel van de rust en het Nederlandse gezag.

Op 10 juli 1946 voert Jacques samen met kapitein Jacobus Veldman een verkenningsvlucht uit boven de stellingen van Indonesische revolutionairen op Java. Het vliegtuig vliegt zo laag mogelijk, maar wordt onder vuur genomen door antitankgeschut en wordt door enkele granaten getroffen. De piloot blijft ongedeerd, maar Jacobus en Jacques raken zwaargewond. De piloot keert terug naar de basis in Semarang, maar als het vliegtuig landt, zijn beide slachtoffers al bezweken aan fataal bloedverlies. Jacques mocht slechts 25 jaar oud worden. Jan Bors schilderde dit portret naar een foto van Jacques Fick. Het portret is eigendom van de familie Fick in Oosterhout.

Jan Bors hield van Oosterhout

Catharinadal.

Een olieverfschilderij uit 1978 van de 2e Veekestraat in Oosterhout.

Dit schilderij werd door de gemeente Oosterhout in het kader van de BKR aangekocht.

DAT JAN BORS van Oosterhout hield, lijdt geen twijfel. Hij maakte tientallen schilderijen van de straten en van het park in het centrum van Oosterhout, maar ook het gebied daaromheen had zijn aandacht.

Meerdere malen koos hij de haven als onderwerp, of het buitengebied zoals de polders ten noorden van Oosterhout. Talloze schilderijen van boerderijen en landschappen zijn van zijn hand. Maar ook in de omliggende dorpen en soms zelfs in de gebieden ver buiten het Oosterhoutse vond Bors voldoende dankbare onderwerpen om te vereeuwigen.

Een aantal van Bors' schilderijen is in het bezit van de gemeente Oosterhout, die de kunstwerken destijds in het kader van de zogenaamde BKR-regeling heeft opgekocht. Deze BKR-regeling (Beeldende Kunstenaars Regeling) was van 1956 tot 1987 in Nederland van kracht om kunstenaars te ondersteunen en hen een bescheiden inkomen te verschaffen.

Op deze pagina's vindt u een overzicht van het werk van Jan Bors, in al zijn diversiteit.

Olieverfschilderij van de Kwade Negen.

De Kwade Negen was een gedeelte van de Prins Frederikstraat, dat zo werd genoemd, omdat er op die plek negen families woonden, die het – zachtjes uitgedrukt – ‘niet altijd even goed met elkaar konden vinden’.

OOSTERHOUTSE SCHILDERS

Stillevenens

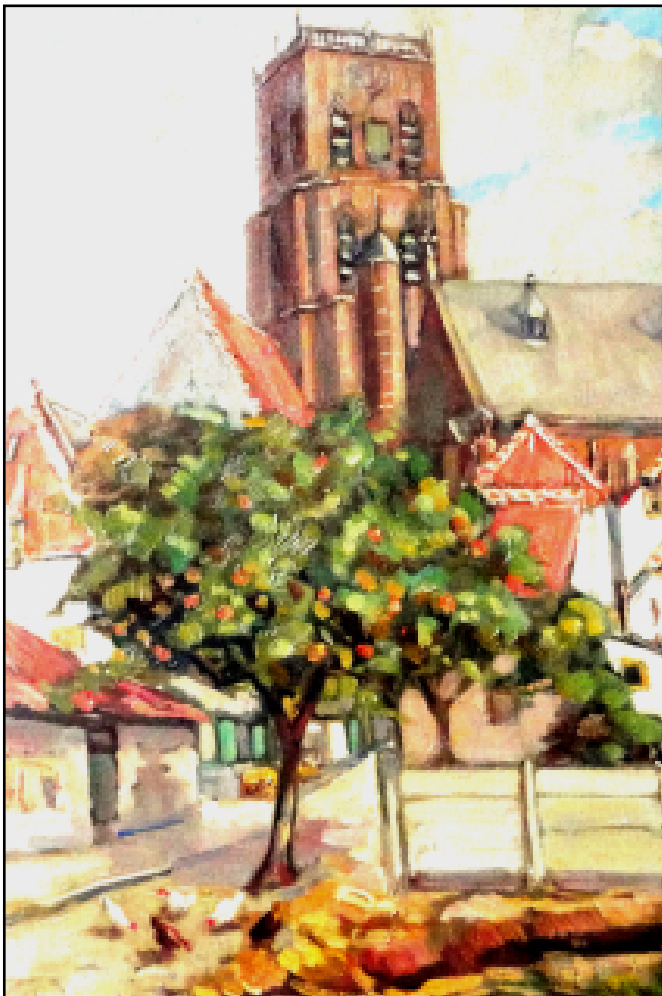

Stillevenen van vissen en citroenen.

Stillevenen, geschilderd met olieverf en gekocht bij een kringloopwinkel in Oosterhout.

Geertruidenberg

Olieverfschilderij van de toren van de Geertruidkerk in Geertruidenberg.

Valkenburg

Aquarel van Kasteel Genhoves bij Valkenburg, 1966.

Bronnen

- ▶ Foto's van schilderijen van Jan Bors afkomstig van Wim Vermeeren, familie Oomen, Theo Adriaanse, familie Strik van Oosterhout en Rinus Kuijpers.
- ▶ RKD, Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis.
- ▶ Gemeente Oosterhout.
- ▶ Internet.
- ▶ Peter van Gils: Over de Easterwoodse en Kaaiendonkse carnavalsinsignes (2017).

Gezamenlijk eten bij ‘den heerd in

In de laatste aflevering van de serie Om en nabij de boerderij neemt Christ Buiks u onder andere mee naar de keuken van de boerderij. Hoe werd die gebruikt en deed men daar nog meer dan alleen koken?

Door Christ Buiks

Koken in de middeleeuwen.

SOMS HOREN WE van een kruiskamer, zoals in 1601 op Den Hout: de besyden cruyscamer, en in 1611 op Stuivenzand: de Cruyscamer. Wat een kruiskamer voorstelt, is niet meteen duidelijk. Een kamer met twee loodrecht op elkaar staande delen? Of een kamer loodrecht op een andere? Kwamen ze vooral voor in de T-huizen, zoals er enkele op Oosteind staan?

Soms kwamen er ook voorkamers voor.

Van een keuken in een boerderij horen we voor het eerst in 1564: eenen solder boven de ceuken (R276, f161). Ook in 1626 komt een keuken voor: een keucken, op Oosteind (R296, f74v). Een keuken wordt voor de Baronie het eerst vermeld in 1358 in de Hof te Loven, onder Baarle ⁴⁶. In de keuken stond de open haard, den heerd, en hier zat men gewoonlijk. Ook werd hier gegeten.

Moos

De bijkeuken, spoelkeuken, werd in Oosterhout evenals elders in de Baronie de moos genoemd: in 1651 de moos, in een boerderij op Stuivenzand (R300, f241v); in 1662 in Middelwijk: tusschen de keucken ende mose (R380, f13), en in 1702 op Oosteind: Keuken en moose (R312, f51). De moos lag gewoonlijk aan de koele noordzijde van de

boerderij. In 1548 komt er al een moos voor in het kasteel Ten Strijen. In de moos werd afgewassen en het was ook de plaats waar de boter gekarnd werd ⁴⁷. De moos wordt wel omschreven als ‘achterplaats in een boerenhuis, doch niet in alle, waar geboterd wordt, nooit gestookt, het keukengerei wordt gewassen, waarlangs het vuile water bij het schuren wegloopt’ etc ⁴⁸.

Hoelang er al schoorstenen in de boerderijen aanwezig zijn, is niet goed bekend. In elk geval moest de rook in de tijd voordat er schouwen waren, zijn weg naar buiten zien te vinden via een gat in het dak (rookgaten). Het milieu in die rokerige rookhuizen zal niet best geweest zijn. We weten dat het aantal haardsteden (plaatsen waar een vuur brandend werd gehouden) in Oosterhout in 1437 500 stuks was, in 1472 535 en in 1496 551, waarna het in 1526 gestegen was tot het enorme aantal van 950 ⁴⁹. Zou dat laatste cijfer een verschrijving zijn? Maar bijvoorbeeld Breda en Dongen zijn in 1526 ook enorm gegroeid. Om van het aantal haardsteden te komen tot een bevolkingscijfer moet men een vermenigvuldiging met een factor vijf toepassen.

Terug naar de huizen. De opperkamer, die zich boven de kelder bevond, werd ook wel hoogkamer of opkamer genoemd. Vermeldingen zijn er o.a. uit

de keucken'

In de boerderij van de gebroeders Van Bavel aan de Kegelstraat zat nog vitselstek in een schuurwand. De opname is van kort voor de sloop van de boerderij in 1982.

FOTO COLLECTIE HKO / COR HUIJZEN

1528: die Hoochcamer, op Teraalst (R267, f8) en uit 1626 op Oosteind: oppercamer (R296, f74). Kelders waren nodig voor het bewaren van boter, brood, vlees en eieren. In 1564 mag een inwonende grootouder in Middelwijk zijn gerief (boter, vlees, eieren) in den kelder bewaren, (R276, f161). In 1626 wordt er op Oosteind een kelder genoemd en ook in 1628 aldaar eenen halven kelder (R295, f55 resp. R296, f74v).

Hangzolder

Zolders lagen boven de kamer en keuken. In 1539 horen we voor het eerst van een zolder op Den Hout: eenen solder (R268, f42). In 1535 is er sprake van coren opte solder te mogen leggen. In 1602 horen we van een hangzolder: Bedde dat opte hancsolder leght (R289, f149). Een hangzolder is een hangkamer, die aan de voorzijde open is. Een uitkamer was een aanbouwsel aan een boerderij aan de korte gevel, waarin de grootouders hun laatste levensdagen doorbrachten. De oudste vermelding van een dergelijke 'puist', zoals die hier wel genoemd werd, dateert uit 1535: de vutcamer, op Den Hout (R268, f42). In 1563 en 1569 komen ze ook voor resp. op de Heikant en in Oosteind (R277, f253 resp. R279, f13).

De wanden in de boerderijen waren oorspronkelijk niet van steen maar van vitselstek: gevlochten takken besmeten met leem⁵⁰. Een dergelijke wand werd met de term weegt aangeduid: 1529 de middelweecht op Stuivenzand (R267, f84v, en in 1653, R301, f52v).

En: de middelweecht tusschen de keucken en de camer (R301, f52v). De weegten construeerde men door takken in de grond te steken en daartussen horizontaal takjes te vlechten van wilg, hazelaar, etc.

De 'huysinge' werd verdeeld in voorhuis en achterhuis, waarmee het woongedeelte en het stalgedeelte bedoeld werden. De stal wordt niet zo vaak genoemd. We horen ervan in 1498 op Steelhoven: stallinge (R262, f106). In 1530 stond er in Middelwijk een boerderij 'opt acker', bestaande uit schuere, stallinge... (R267, f84v). In 1647 spreekt men van een koystallinge (R300, f55). Soms komen we ook de term koeienhuis tegen, zoals in 1592: 'Maria Laureys Geerits deelt op een huys hoff en koeienhuys mette toebeh., westw. de Kercke (...) mits dat hy sal mogen gebruycken met een beurrie oft cordewagen de gange tusschen de Ploech en tselve huys en tgebruyck van den Bornputte daer achter en gestaan (...) het cleyn huysken sal hy mogen betymmeren, daer eertyts de koestal

OM EN NABIJ DE BOERDERIJ

gestaen heeft' (R285, f104).

In de eerste helft van de 20e eeuw spreekt men enkele decennia lang over een Hollandse stal, waarmee een grupstal bedoeld wordt, een nieuwigheid die de oude potstal verving. Zo in 1939: 'Boustede best. uit huis, Hollandschen stal, bouwen weiland aan den Rijksweg te Dorst' ⁵¹. Potstallen zouden in Oosterhout nog rond 1950 hebben bestaan; in 1952 werd een potstal in een boerderij aan de Brede Heistraat pas vervangen door een grupstal ⁵².

Zonken

De zogenaamde potstal (een term die eind 19e eeuw ontstond), die eeuwenlang heeft bestaan, is van onbekende ouderdom.

Uit opgravingen van enkele boerderijen uit de Romeinse periode aan de Veerseweg zijn zogenaamde 'zonken' bekend, verdiepingen in de boerderij, die waarschijnlijk kuilen in de potstal moeten voorstellen ⁵³. In Mierlo-Hout is ook een potstal uit de Romeinse tijd bekend; deze bevond zich in het oostelijk gedeelte van het uit de 2e eeuw daterende gebouw ⁵⁴. Andere potstallen uit de Romeinse tijd werden gevonden bij vier boerderijen te Brandevoort onder Helmond: ze dateren uit de periode 190-250 ⁵⁵.

Bij een opgraving in een zeer oude (13e-eeuwse) boerderij te Best werd materiaal uit de potstal met de C14-methode gedateerd tussen 1435 en 1635 ⁵⁶. De potstal in deze boerderij was regelmatig opgehoogd en in elke fase bedekt met leemlagen. In de potstal werd allerlei organisch materiaal gebruikt om de gier van de koeien op te vangen. Een koe produceert ongeveer 60 liter gier per dag. Laten we uitgaan van wat kleinere koeien dan tegenwoordig en aannemen dat ze, als ze enkele uren per dag buiten waren, daar ook wat gier kwijt raakten. Misschien moeten we dan minimaal rekenen met 30 liter per dag. Als een boer vier koeien hield, eeuwenlang een normaal aantal, komt de productie op 840 liter gier per week. Na enkele weken zou de stal overstromen!

De gier kon ook niet ongestraft in de grond zakken. Dan zou het drinkwater uit de put naast de boerderij

Koeien in een potstal. Dit was een soort kuil waarin de koeien steeds hoger kwamen te staan. Onbekend is of deze foto in een Oosterhoutse stal gemaakt is.

FOTO COLLECTIE HKO

gaan stinken en ondrinkbaar worden. Men kan zich haast niet voorstellen dat er een ander soort stal dan de potstal is geweest om al dat vocht op te vangen. Zou men misschien ook gewerkt hebben met houten goten om daarmee de gier ver van de boerderij in een sloot af te voeren? Daar zijn geen bewijzen voor en het zou bovendien verspilling van kostbare meststof zijn. En hoe zou de gier doelmatig in die goot terecht zijn gekomen en niet voor een groot deel ernaast?

Drainagekuilen

In Best zouden in de oudste potstallen uit de late middeleeuwen drainagekuilen aanwezig zijn geweest. In de 19e eeuw zouden er pas leemlagen onder de potstallen verschijnen ⁵⁷. Die drainagekuilen zouden dienen om de gier af te voeren en de stal droog te houden. Maar hoe zat het dan met de verontreiniging van het grondwater, dat onherroepelijk zou plaatsvinden? En waren die kuilen niet levensgevaarlijk voor de boer en vooral voor zijn kinderen in de halfduistere stal? En zouden de boeren zomaar die kostbare meststof laten weglopen? Zeer onwaarschijnlijk. Zijn die kuilen pas gegraven nadat de potstal buiten gebruik was? Of misschien om de stal even goed droog te

leggen bij de vervanging van de witzandlaag die onder de potstal werd aangebracht?

Materialen die vocht goed opvangen zijn turf, korstmos, vlaggen, bladeren, droge grond etc. Vooral droge korstmossen konden veel vocht opnemen. De vlaggen die de boeren op de heide staken, bevatten meestal dopheide, dat beter verteert dan struikheide, hetgeen van belang was bij het ploegen. Als er grote heidestengels in de mest zaten, ging de ploeg stropen en kon het trekdier niet meer voldoende kracht opbrengen om verder te gaan. Het bestaan van de potstal is verbonden met de plaggenbemesting en de opbouw van esdekken.

Onzindelijk

Deckers beschrijft begin 20e eeuw de nadelen van de potstal: de stal is onzindelijk, de koeien bevuilden zich erg, er is grote kans op bodemverontreiniging, de lucht wordt bevuild en er is een vergrote kans op ziektes⁵⁸.

In het jaar 1910 was in de Baronie gemiddeld 8 % van de stallen een grupstal, de rest was nog potstal en een deel was omgezet van potstal in stoepstal, waarbij het vee op een hoge vaste stand stond, terwijl de mest en de gier achter het vee terecht kwam en daar opgevangen werd met vlaggen, krabsel, stro en dergelijke⁵⁹. In Oosterhout bestond nog maar 3 % uit de moderne grupstal, tegen bijvoorbeeld 20 % in Gilze en Rijen, 10 % in Terheijden en 9 % in Dongen.

(ADVERTENTIE)

OPTICIENS
vd Heijden
Nieuwstraat 2 - Tel. 0162 - 45.32.88
Oosterhout

Voetnoten

⁴⁶ Cerutti, I, p. 253

⁴⁷ Weyns: Het Kempische boerenhuis, p. 64

⁴⁸ Goossenaerts, p. 516

⁴⁹ Gommers, J.W.A.: Iets over de bevolking in vroeger eeuwen, St. Geertruydsbronne 12 (195), p. 86, gebaseerd op de Cuvelier: Les dénombremments de foyers

⁵⁰ Voskuil, J. J.: Van vlechtwerk tot baksteen. Geschiedenis van de wanden van het boerenhuis in Nederland, Zutphen (1979), p. 44

⁵¹ Weekblad De Zundertsche Courant 36,1

⁵² Minjon, Arnold: Oosteind in vroeger dagen (1952), p. 26

⁵³ Buurman, J.: Carbonized plant remains and phosphate analysis of two roman period house plans with sunken byres at Oosterhout, Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundg bodemonderzoek 40 (1990), p. 285-296. Zie ook: Liesbeth van Beurden: Botanisch onderzoek in het Maas-Demer-Schelde gebied. In: H. Fokkens en R. Jansen: 2000 Jaar bewoningsdynamiek. Brons en ijzertijd bewoning in het Maas-Demer-Scheldegebied, Alblasterdam (2002), p. 300

⁵⁴ Meulendijks, Theo en Jan Vogels: Opt Hout. Een onderzoek naar de (bewonings-) geschiedenis van Mierlo-Hout, Beek en Donk (2003), p. 16

⁵⁵ Idem, p. 17

⁵⁶ Kort, J.W. de en O. Brinkkemper: Het archeologisch onderzoek in de Aarlese Hoeve, in: 't Goet te Arle, p. 74

⁵⁷ Verspay, Johan: De Aarlese hoeve binnen de Bestse boerderijbouw, in: Paul Maas en Tikske Schwering: 't Goet te Arle, p. 27

⁵⁸ Deckers, p. 194

⁵⁹ Van Wijk, P.M.: Over mest en boerderijbouw – Het verdwijnen van de postal, Brab. Heem (1986), p. 71, 72

Aanwinstenlijst

Door Jan Buiks

Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout is de afgelopen maanden weer verblijd met een aantal waardevolle aankopen en schenkingen, die u hieronder terug kunt vinden.

September – november 2021

- ▶ Tekening van het pand Zandheuvel 32-34 uit 1982 en foto van het echtpaar Ligtfoot-Jansen. Geschenk heer F. Lambregts.
- ▶ Aanvulling op het archief van de KAB-NKV, afdeling Oosterhout, ca. 1930-1971. Omvang: een doos. Geschenk mevvr. C. de Ronde-Smeets.
- ▶ Archief van zwemclub Z.T.C. Surae, 1970-2021. Omvang: een doos. Geschenk heer A. Barten.
- ▶ Knipsels betreffende Oosterhout uit De Panorama, 1935-1939. Omvang: een omslag. Geschenk heer Th. Adriaanse.

Colofon

De Heerlijkheid is het kwartaalblad van Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout

REDACTIE

Redactie/eindredactie Marie-Louise van Bijnen, Jan Buiks, Paula Pols

Vormgeving Paula Pols

Fotobewerking Max Peper

Vaste medewerkers Nico Bekers, Christ Buiks, Simon Burggraaf, Jacob Jonker

DRUK

Total Print, Catharinastraat 34A, Oosterhout
www.drukkerijtotalprint.nl, 0162 - 467 121

Kopij en foto's voor De Heerlijkheid kunt u doorsturen naar het e-mailadres hkoosterhout.secr@gmail.com (de redactie bepaalt of kopij en foto's geplaatst worden). Overname van artikelen of foto's uit deze uitgave is alleen toegestaan met schriftelijke toestemming van Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout.

Oosterhout 100 jaar geleden

JACOBUS WILLEMSE wordt op 4 oktober 1921 geboren in Oosterhout. Hij tekent voor militaire dienst bij het KNIL en vertrekt naar Nederlands-Indië. Op 8 december 1941 verklaart de Nederlandse regering vanuit Londen Japan de oorlog, waarop de Japanners direct Nederlands-Indië binnenvallen. Jacobus wordt als kanonnier ingezet op het eiland Tarakan. Vanwege de natuurlijke oliebronnen is dit eiland van belang voor de Japanse oorlogsmachinerie. De Nederlandse troepenmacht is echter niet opgewassen tegen het

Japane leger en capituleert al snel. Omdat de telefoonlijnen zijn doorgesneden, zijn de kustbatterijen hiervan niet op de hoogte. Tot woede van de Japanners vechten zij door. Als zij zich op 19 januari 1942 uiteindelijk ook overgeven, executeren de Japanners uit wraak 215 krijgsgevangenen militairen aan boord van Japanse oorlogsschepen voor de kust en gooien de lichamen overboord. Ook Jacobus, amper 20 jaar oud, is dit wrede lot beschoren.

Bron: www.brabantsegessneuvelden.nl

De Heerlijkheid Oosterhout

HEEMKUNDEKRING De Heerlijkheid Oosterhout houdt zich bezig met de geschiedenis van Oosterhout en zijn kerkdorpen Den Hout, Dorst en Oosteind. De heemkundekring verzamelt en archiveert historisch materiaal in beeld, geschrift, video en audio, presenteert dit door middel van publicaties, en organiseert lezingen en tentoonstellingen.

Lidmaatschap

Interesse voor lokale geschiedenis? U bent van harte welkom. De contributie bedraagt € 25 per jaar. Inwonende gezinsleden betalen € 10 per jaar. De contributie moet worden voldaan via de Rabobank, rekeningnummer NL71 RABO 0126 3462 24 t.n.v. Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout. Aan-/afmelden dient schriftelijk te gebeuren via e-mail hkoosterhout.pm@gmail.com (bij afmelding eindigt het lidmaatschap op 31 december van het lopende jaar).

Ledenblad

Per adres wordt één exemplaar van het kwartaalblad De Heerlijkheid bezorgd. Zowel personen als instellingen kunnen, zonder lidmaatschap, een abonnement nemen. De kosten hiervoor zijn € 20 per jaar, losse nummers kosten € 5.

Bezoekadres

Het Trefpunt van de heemkundekring is te vinden in het Speelgoedmuseum Oosterhout, Zandheuvel 51, 4901 HT Oosterhout. De ingang bevindt zich aan de St. Vincentiusstraat. Het Trefpunt is dinsdag en donderdag geopend van 9.00 tot 12.00 uur. Dinsdag is het vrije inloop en hebben bezoekers toegang tot onze digitale bestanden. Donderdag is het eveneens

vrije inloop, maar ligt de nadruk op genealogie. Als u historische documenten en/of andere bescheiden bezit over Oosterhout en zijn kerkdorpen, dan zouden wij die graag ter beschikking krijgen om te archiveren of te digitaliseren, zodat deze voor iedereen toegankelijk worden en bewaard blijven voor het nageslacht.

Bestuur

Voorzitter a.i.: Frans Timmermans, 06 - 83 83 47 64
 Secretaris a.i. en public relations: Paula Pols, 06 - 15 56 31 07
 Penningmeester en ledenadministratie: Fred Willems, 0162 - 74 23 54, 06 - 40 76 58 28
 Bestuursleden: Simon Burggraaf, Ad van Groesen
 Adviseur: Martin van Halderen

Ereleden

Piet van Beek, Jan Broeders †, Martin van Halderen, Cor Huijben †, Rinus Kuijpers, Bert Rompa †

Advertenties

Zoals elke non-profitinstelling is ook onze vereniging volledig afhankelijk van subsidie, donatie, contributie en support van bedrijven en instellingen. Om de kosten van ons ledenblad te kunnen dekken, zijn wij zeer afhankelijk van advertenties. Als u achter ons werk staat en ons wil steunen, plaats dan een advertentie. Neem daarvoor contact met ons op via het volgende e-mailadres: hkoosterhout@gmail.com

www.hkoosterhout.nl

Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout

In verband met de corona-maatregelen is bezoek op dit moment niet mogelijk.

ROBBE

Financiële Raadgevers

Verzekeringen • Hypotheken • Belastingadvies

**Nu en in de
toekomst je financiën
goed geregeld?**

*Robbe helpt
je verder*

Heuvelstraat 5, 4901 KD Oosterhout NB • (0162) 45 22 00 • info@robbe.nl • www.robbe.nl

Volg ons online

